

CPBP 08.06. TURYSTYKA JAKO CZYNNIK ROZWOJU SPOŁECZNEGO
I GOSPODARCZEGO

Grupa II MODELE WYPOCZYNKU WAKACYJNEGO I WEEKENDOWEGO ó
TURYSTYKA JAKO CZYNNIK PRZEMIAN

Zadanie badawcze II-5.6.

TURYSTYKA I WYPOCZYNEK MŁODYCH ROBOTNIKÓW

Realizator dr Andrzej Dziewulak

Raport z badań

Warszawa 1990

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Problematyka badawcza	5
2.1. Cele badań i problemy badawcze	5
2.2. Hipotezy badawcze	6
2.3. Definicje teoretyczne podstawowych pojęć przyjęte w toku badań	6
3. Organizacja badań	9
3.1. Narzędzia badawcze	9
3.2. Zakres badań i dobór próby badawczej	9
4. Charakterystyka próby badawczej młodych robotników	12
5. Uczestnictwo młodych robotników w wypoczynku i turystyce	15
5.1. Rozmiary czasu wolnego	15
5.2. Wypoczynek i turystyka w dni powszednie	18
5.3. Wypoczynek i turystyka w okresie weekendów	21
5.3.1. Preferencje dotyczące spędzania weekendów	27
5.4. Urlopy młodych robotników	28
5.4.1. Preferencje dotyczące spędzania urlopów przez młodych robotników	33
6. Aktywność turystyczna młodych robotników i jej uwarunkowania	37
6.1. Turystyczne doświadczenia młodych robotników	37
6.2. Rozmiary aktywności turystycznej młodych robotników	42
6.3. Turystyczne preferencje młodych robotników	45

7. Hierarchia wartości młodych robotników	47
8. Motywy uczestnictwa w turystyce	53
9. Wnioski	55

1. Wstęp

Lata osiemdziesiąte charakteryzowały się daleko idącymi zmianami w życiu politycznym, gospodarczym i społecznym. Trwający od wielu lat kryzys gospodarczy, a także kryzys życia politycznego prowadził do wielu negatywnych zjawisk, w tym m.in. do dewaluacji takich wartości, jak praca, morale pracownicze, do marazmu, poczucia braku perspektyw, a w konsekwencji do tendencji ucieczkowych wielu członków naszego społeczeństwa, czy będą to zachowania dewiacyjne, czy emigracja poza granice kraju, czy wreszcie wycofywanie się w sferę spraw prywatnych. Najbardziej podatna na te zmiany jest młodzież. Jest ona zarazem - a przynajmniej powinna być - nośnikiem postępu, zmian i innowacji, a także odbiorcą i nośnikiem tradycji i wartości kulturowych.

Wśród młodzieży polskiej znaczące miejsce zajmuje młodzież robotnicza, bezpośredni wytwórcy w produkcji i w sferze usług zapewniający normalne - w miarę możliwości - funkcjonowanie gospodarki krajowej. Młodzi robotnicy także podlegają przemianom, które obejmują m.in. postawy wobec różnych wartości takich, jak ojczyzna, praca i obowiązek, religia, rodzina, dobra materialne itp., w tym także do czasu wolnego i sposobów jego zagospodarowania.

Należy tu oczywiście uwzględnić daleko idące zmiany, które miały miejsce na przełomie roku 1989 i 1990 i te, które następują już w roku 1990 - rosnące bezrobocie, recesja w gospodarce, obniżanie się tzw. stopy życiowej - te niekorzystne zjawiska będą wymuszały zmiany w systemie wartości i zachowaniach w środowiskach pracy, w tym także wśród młodych robotników.

Powróćmy do spraw wypoczynku i turystyki tej kategorii pracowników. W przypadku młodych robotników rysuje się pewien dylemat. Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte charakteryzowały się znacznym udziałem zakładów pracy w zaspokajaniu potrzeb związanych z wypoczynkiem i turystyką swoich załóg - chociaż młodzi robotnicy korzystali z owej działalności w mniejszym stopniu niż robotnicy starsi wiekiem i stażem pracy. Wprowadzana od początku lat osiemdziesiątych reforma gospodarcza - nie zawsze w sposób konsekwentny i kontrolowany - i pogłębiający się kryzys ekonomiczny doprowadziły do daleko idących zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki tak w skali makro, jak i na szczeblu przedsiębiorstw. Odbiło się to niekorzystnie na organizacji wypoczynku i turystyki załóg pracowniczych, w tym także młodych robotników. Można przewidywać - biorąc pod uwagę toczące się dyskusje o spełnianiu przez zakład pracy funkcji opiekuńczych, a także silne tendencje do tzw. urynkowania gospodarki i jej prywatyzacji - że postępujące zmiany gospodarcze będą prowadziły, przynajmniej w pierwszym kilkuletnim okresie, do powolnej eliminacji udziału zakładu pracy w organizowaniu wypoczynku i turystyki załogi. Będzie to zatem ograniczanie pozaprodukcyjnych funkcji zakładów pracy. Taki kierunek byłby - moim zdaniem - niekorzystny tak dla integracji załogi, jak i dla efektywności jej działania w sferze produkcji i usług. Byłoby to zarazem odejście od tradycji wypracowanych przez polską gospodarkę przez wiele lat, zarzucenie form zainteresowania załogi związkami z przedsiębiorstwem, które to formy były i są nadal wprowadzane w krajach wysoce uprzemysłowionych.

Interesująca zatem wydawała się propozycja badań empirycznych dotyczących zagadnień wypoczynku i turystyki młodych robotników i uwarunkowań ich uczestnictwa w turystyce.

2. Problematyka badawcza

2.1. Cele badań i problemy badawcze

Badaniom przyświecały trzy podstawowe cele. Po pierwsze cele poznawcze dotyczące aktywności turystycznej młodych robotników i jej uwarunkowania. Po drugie możliwość sformułowania wniosków praktycznych, które mogą być pomocne przy formułowaniu polityki w zakresie wypoczynku i turystyki młodych robotników w latach dziewięćdziesiątych. Po trzecie wreszcie uzyskanie możliwości dokonywania pewnych porównań z badaniami prowadzonymi wśród młodych robotników w roku 1974, w 1984, a także porównań z prowadzonymi równoległe w latach 1988-1989, w ramach CPBP 08.06 badaniami wśród młodzieży szkół ponadpodstawowych, wśród młodzieży akademickiej i młodzieży zamieszkałej na wsi.

Przedmiotem badań byli młodzi robotnicy w wieku 18-25 lat zatrudnieni w przedsiębiorstwach gospodarki uspołecznionej na stanowiskach bezpośrednio lub pośrednio produkcyjnych oraz ich aktywność turystyczna, która uznana została za zmienną zależną. Za zmienne niezależne uznano determinanty społeczno-demograficzne, doświadczenia turystyczne, zespół wartości uznawanych za ważne itp.

Problematyka badawcza, poza uczestnictwem młodych robotników w turystyce, sprowadza się do ukazania sposobów spędzania czasu wolnego w tzw. czasie krótkim, średnim i długim

/dni powszednie, weekendy, urlopy/^{1/}, hierarchii wartości przyjmowanych lub odrzucanych przez młodych robotników, motywów uczestnictwa w turystyce, społeczno-demograficznych determinant tego uczestnictwa itp.

2.2. Hipotezy badawcze

Podstawowe hipotezy badawcze sformułowano następująco:

- wzrasta zainteresowanie turystyką wśród młodych robotników mimo zjawisk kryzysowych w gospodarce
- następuje przesunięcie w aktywności turystycznej młodych robotników z turystyki zorganizowanej na indywidualną
- aktywność turystyczna młodych robotników rośnie wraz z ich poziomem wykształcenia
- zmienne społeczno-demograficzne są determinantami aktywności turystycznej młodych robotników
- młodzi robotnicy nadal zainteresowani są w wypoczynku i turystyce organizowanej lub współorganizowanej przez zakład pracy^{2/}.

2.3. Definicje teoretyczne podstawowych pojęć przyjęte w toku badań

Młodzi robotnicy

- "... ta kategoria pracowników, która ujęta jest w ramy organizacji przedsiębiorstwa przemysłowego, wykonuje określone funkcje produkcyjne, charakteryzuje się brakiem przysto-

1/ por. E. Wnuk-Lipiński, Czas wolny, współczesność i perspektywy, Wa-wa 1975, s.8,

2/ Z badań prowadzonych przez autora wynikało znaczne zainteresowanie wypoczynkiem i turystyką organizowaną przez zakłady pracy

- sowania i stabilizacji, przy czym górna granica wieku tej kategorii pracowników nie przekracza dwudziestu pięciu lat" /J. Tułski, Postawy młodych robotników wobec pracy zawodowej, Wa-wa 1969 /

Turystyka

- Całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz z wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym /przyrodniczym, kulturowym bądź społecznym/ /K. Przecławski, Socjologiczne problemy turystyki, Wa-wa 1979, /

Aktywność turystyczna

- Dobrowolne i świadome podejmowanie działań związanych z turystyką /por. def. turystyki/. Wskaźnikami aktywności turystycznej są: ilość czasu przeznaczanego na realizację turystyki, częstotliwość zachowań turystycznych /przede wszystkim wyjazdy/, sposób realizacji turystyki /np. wędrowną, autokarową, czynną, bierną itp. /

Postawa

- Postawą pewnego człowieka wobec pewnego przedmiotu jest ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania tego przedmiotu i emocjonalnego nań reago-

wania oraz ewentualnie towarzyszących tym emocjonalno-oceniającym dyspozycjom względnie trwałych przekonań o naturze i własnościach tego przedmiotu i względnie trwałych dyspozycji do zachowania się wobec tego przedmiotu. /S.Nowak, Teorie postaw, Wa-wa 1973/

Wartość

- Dowolny przedmiot materialny bądź idealny, idea lub instytucja, przedmiot rzeczywisty lub wyimaginowany w stosunku do którego jednostki lub zbiorowości przyjmują postawy szacunku, przypisują mu ważną rolę w swoim życiu i dążenie do jego osiągnięcia odczuwają jako przymus. /J. Szczepański, Elementarne pojęcia socjologii, Wa-wa 1970/

System lub hierarchia wartości - Uporządkowany układ wartości ze względu na wartości naczelne

Preferencje

- Względnie trwałe dyspozycje do układania jednych przedmiotów, idei, wartości czy wzorów zachowania nad inne.

Wpływ

- Działanie lub proces wywołujące zmianę lub modyfikację zachowania i postaw jednostki lub grupy

Czynnik wpływający /determinanta/

- Czynniki wywołujące zmianę lub modyfikację zachowania jednostki lub grupy.

3. Organizacja badań

3.1. Narzędzia badawcze

Podstawowym i praktycznie jedynym narzędziem badawczym była ankieta skierowana do młodych robotników. Znalazły się w niej niektóre pytania zadawane młodym robotnikom także w roku 1974 i 1984, a to celem ustalenia zmian w aktywności turystycznej młodych robotników, ich hierarchii wartości itp. zachodzących w dłuższym przedziale czasowym. Przygotowanie ostatecznej wersji ankiety poprzedzone było badaniem pilotażowym, które pozwoliło na jej weryfikację i wyłączenie pytań, które okazały się informacyjnie mało nośne.

Ankieta zawierała pytania, które odpowiadały postawionym problemom badawczym i sformułowanym hipotezom.^{1/}

Przeprowadzono także pewną liczbę luźnych, niestandardyzowanych rozmów z młodymi robotnikami, przy czym podstawowe pytania zgodne były z pytaniami ankiety.

Planowano przeprowadzenie serii rozmów z osobami, które można by określić, jako "organizatorów wypoczynku i turystyki" w zakładzie pracy. Okazało się jednak /badania prowadzono już w 1989 roku/, że w związku z zachodzącymi szybkimi zmianami w przedsiębiorstwach i procesami kryzysowymi prowadzenie wywiadów z tymi ludźmi okazało się niecelowe.

3.2. Zakres badań i dobór próby badawczej

Badania przeprowadzono w pierwszej połowie roku 1989, co pozwoliło uwzględnić rozmiary aktywności turystycznej młodych robotników w roku 1988. Badania przeprowadzono

1/ Egzemplarz ankiety dołączony został do niniejszego raportu

w 11 wybranych zakładach pracy zlokalizowanych w 5 miastach, tj. Białymstoku, Krakowie, Warszawie, Szczecinie i Wrocławiu. Oto zestawienie zakładów wraz z podstawową informacją o strukturze płci:

Tabl. 1

Nazwa Zakładu	Płeć /dane w %/		Liczba prób
	K	M	
1. Fabryka WYROBÓW RUNOWYCH "BIRUNA" w Białymstoku	77,6	22,4	87
2. Fabryka Przyrządów i Uchwytów w Białymstoku	1,4	98,6	73
3. Krakowskie Zakłady Armatur w Krakowie	35,2	64,8	100
4. Zakłady Przemysłu Odzieżowego "VISTULA" w Krakowie	98,2	1,8	58
5. W-skie Zakłady Urządzeń Informatycznych w Warszawie	52,9	47,1	17
6. Kombinat Dźwigów Osobowych w Warszawie	46,7	53,3	15
7. Zakłady Radiowe im. M. Kasprzaka w Warszawie	26,2	73,8	150
8. Zakłady Graficzne w Szczecinie	46,0	54,0	100
9. Stocznia im. I. Warskiego w Szczecinie	3,0	97,0	100
10. Wrocławskie Zakłady Elektroniczne "ELWRO" we Wrocławiu	33,7	66,3	97
11. Fabryka Wagonów Osobowych "PAFAWAG" we Wrocławiu	19,6	80,4	99
Ogółem przy N = 896	35,3	64,7	896

Dodajmy tutaj, że w zakładach warszawskich przeprowadzono uprzednio /w roku 1974 i następnie w 1984/ badania nad uczestnictwem młodych robotników w wieku 18-25 lat w wypoczynku i turystyce, natomiast w zakładach białostockich i krakowskich badania prowadzone były w roku 1984. Daje to możliwość dokonywania pewnych porównań w dłuższym przedziale czasowym.

Założono, iż w każdym z wybranych zakładów zostanie wylosowana reprezentatywna próba młodych robotników, której liczebność miała wynosić 100 osób. Okazało się to jednak nie zawsze możliwe, bowiem zakłady "zestarzały się" i nie udało się znaleźć 100 młodych robotników. Przytoczmy następujący przykład: Warszawski "Meramat" w 1974 roku liczył wystarczającą liczbę młodych robotników, aby wylosować próbę 100 osobową. Natomiast w roku 1984 udało się przeprowadzić ankietę jedynie z 58 młodymi robotnikami, a w roku 1988 tylko z 17. W przypadku Warszawskiego Kombinatoru Dźwigów Osobowych sytuacja była podobna - w 1974 próba 100 osobowa, w 1984 56 osób, zaś w 1988 jedynie 15 młodych robotników. W krakowskiej "Vistuli" w 1984 roku wylosowano próbę 100 osobową, a w 1988 jedynie 58 osobową. Proces ten, niekorzystny dla gospodarki, związany był niewątpliwie z powstawaniem firm prywatnych, które mogły zapewnić konkurencyjne w stosunku do zakładów uspołecznionych zarobki. Drugim zjawiskiem rzutującym na omawiane zagadnienie była dość liczna emigracja młodzieży do krajów zachodnich. Można przyjąć, że prywatyzacja gospodarki i rosnące bezrobocie pozwolą przedsiębiorstwom przemysłowym odmłodzić swoją kadrę.

Sytuacja, o której wyżej wspomniano spowodowała, że w Warszawie trzeba było dobrać trzeci zakład, aby uzyskać zamierzoną liczebność próby /zakładano, iż w 10 wybranych zakła-

dach pracy wylosowana zostanie 100 osobowa próba młodych robotników - por. Tabl.1/. W sumie w badaniach uczestniczyło 896 młodych robotników w wieku 18-25 lat. Z robotnikami tymi wykwalifikowani ankieterzy przeprowadzili ankietę, zweryfikowaną po przeprowadzonych pod koniec roku 1988 badaniach pilotażowych. Ankieta i zawarta w niej problematyka dotycząca omawianych wyżej problemów badawczych spotkała się z zainteresowaniem badanych, zaś jej realizacja nie nastroczała żadnych trudności ankieterom. W sumie można stwierdzić, iż badania są w pełni reprezentatywne dla wybranych zakładów.

Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, iż badania te są reprezentatywne dla miast, w których je prowadzono, a także dla ogółu zakładów przemysłowych gospodarki uspołecznionej w Polsce, przy czym pamiętać należy, że wyniki badań odnoszą się do roku 1988, a w pewnych kwestiach także do roku 1987.

4. Charakterystyka próby badawczej młodych robotników

Charakterystyce badawczej próby młodych robotników zostanie poddany ogół badanych, bowiem analiza na poziomie miasta lub zakładu byłaby w przypadku tego raportu nieprzydatna i mało nośna informacyjnie.

Spośród 896 badanych młodych robotników kobiety stanowiły 35,3% a mężczyźni 64,7%.

Wykształceniem podstawowym legitymowało się 11,9%, zasadniczym zawodowym 51,4%, średnim nieukończonym 14,6%, średnim ukończonym 21% oraz wyższym nieukończonym lub ukończonym 0,8%^{1/}

1/ Jeśli odsetki nie sumują się do 100% oznacza to, iż brakujące odsetki to "brak danych"

Można zatem stwierdzić, iż jest to dobry poziom formalnego przygotowania do zawodu badanej populacji młodych robotników.

Wydawałoby się nieistotne przytaczanie danych dotyczących wieku młodych robotników. Przedział zmiennej wieku ustalony został na 18-25 lat. Sądził się jednak, że warto podać pewne dane dotyczące wieku. Grupa pierwsza /18-20 lat/, to na ogół robotnicy wchodzący dopiero w środowisko zakładu pracy i adaptujący się do nowych dla nich warunków, to również nierzadko konieczność rzucenia się młodych mężczyzn z zakładem pracy na okres służby wojskowej /grupa ta stanowiła 32,3%/. Grupa druga /21-22 lata/, to powracający z wojska do zakładu lub przychodzący do zakładu po raz pierwszy po wojsku, wreszcie stabilizujący swoją pozycję o ile nie musieli opuszczać zakładu / ci stanowili 27,4%/. Grupa trzecia /23-25 lat/, to na ogół stabilizujący się młodzi robotnicy, zarówno w pracy zawodowej, jak i w życiu osobistym /ta grupa stanowiła 40,3%.

Interesujące były informacje o przynależności społeczno-zawodowej badanych /mierzonej statusem ojca, tj. jego zawodem/. Okazało się, że 14,9% było córkami lub synami robotników niewykwalifikowanych, 50,1% robotników wykwalifikowanych /w 1974 r. 44,8, a w 1984 - 44,7%/, 11,1% rolników /w 1974 r. 13,7, a w 1984 - 24,7% i 31,7% pochodziło z rodzin rzemieślników lub pracowników umysłowych.

W okresie uczęszczania do szkoły podstawowej mieszkało na wsi 32,6% badanych młodych robotników / w 1974 r. 24,2%, a w 1984 r. 54,2%/, w małych lub średnich miastach mieszkało 19,5%, wreszcie w miastach dużych /pow. 100 tys./ 47,8%.

Dla zdecydowanej większości badanych obecnym miejscem zamieszkania było miasto /83,4%, przy czym w dużych miastach

tach mieszkało 72,7%, co świadczy o dużej mobilności przest-
rzennej tej kategorii młodych ludzi.

Jeśli chodzi o sytuację rodzinną badanych młodych ro-
botników, to wyglądała ona następująco: w stanie małżeńskim
bez dzieci pozostawało 9,3% badanych, w stanie wolnym 73,7%,
a w rozwiedziny 1,8% /różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami
były niewielkie/.

Jako ciekawostkę przytoczmy, iż do PZPR należało w ro-
ku 1988 1,6%, do SD lub ZSL 0,5%, do organizacji młodzieżowych
6,6%, a do związków zawodowych 26,9%. 65,2% młodych robotników
nie należało do żadnej organizacji /w 1974 r. do PZPR należało
3,9%, a w 1984 r. 1%; do organizacji młodzieżowych należało
w 1974 r. 33,6%, w 1984 r. 7%; do związków zawodowych w 1974 r.
należało 76,4%, zaś w 1984 - 4,6%; nie należało do żadnej orga-
nizacji w 1974 roku 14,9%, a w 1988 r. 85,8% - przytaczam te
dane, aby pokazać, jak zmiany społeczno-polityczne odbijają
się na społecznych i politycznych zachowaniach młodych ludzi/.

W tzw. pytaniach metryczkowych pytano młodych robotni-
ków, czy posiadają, a jeśli tak, to jaki sprzęt służący turys-
tyce i uprawianiu sportu / w nawiasach podane zostaną wyniki
badań z 1974 r./: W roku 1988 mapy posiadało 41,2% /46,8%/,
przewodniki 24,7% /18,8%/, namiot 30,7% /22%/, śpiwór 54%
/13%/, materac 53,8% /42%/, kocher 27,6% /24,4%/, plecak 58,7%
/50,9%/, buty turystyczne 20% /39,5%/, rower 63,8% /44,4%/. Wyda-
je się, iż można uznać zaopatrzenie w sprzęt turystyczny obec-
nie za lepsze niż kilkanaście lat temu. Wynika to zapewne ze
wzrostu zainteresowań turystycznych, ale także z poszukiwania
możliwie tanich sposobów spędzania urlopów.

Na podstawie przytoczonych danych rysuje się taki oto obraz badanej populacji: młodzi robotnicy byli w większości mężczyznami, pochodzili z rodzin robotniczych, w okresie uczęszczania do szkoły podstawowej mieszkali w miastach, przy czym obecnie większość mieszka w dużych miastach, legitymują relatywnie dobrym przygotowaniem zawodowym, pozostają w stanie wolnym, charakteryzują się małym zainteresowaniem przynależnością do organizacji społecznych i politycznych, są stosunkowo nieźle wyposażeni w sprzęt turystyczny.

5. Uczestnictwo młodych robotników w wypoczynku i turystyce

5.1. Rozmiary czasu wolnego

Młodych robotników pytano, czy - ogólnie rzecz biorąc - odczuwają brak czasu wolnego. Ponad połowa odpowiedziała twierdząco /57,3%/, nie odczuwa braku czasu trzecia część badanych /32,1%, pozostali nie mieli zdania/. Brak czasu odczuwali częściej mężczyźni /59,5%/ niż kobiety /53,4%/.

Interesowało nas, jakimi zasobami czasu wolnego dysponowali młodzi robotnicy w przeciętnym dniu powszednim, w wolne soboty i niedziele. Odpowiedzi ilustruje Tabl. 2.

/dane w %/

Tabl. 2

Dzień	Nie mam czasu	Do 1 godz.	1-3 godz.	4-5 godz.	Powyżej 5 godz.
Dzień powszedni	26,4	20,7	36,9	10,7	5,4
Wolna sobota	5,5	5,5	22,8	31,8	34,4
Niedziela	1,8	0,9	9,5	21,0	66,7

Zwróćmy uwagę, że w dnio powszednim młodzi robotnicy dysponują względnie małymi zasobami czasu wolnego, bowiem brak czasu lub jego niewielką ilość /do 1 godz. - przy czym zdajemy sobie sprawę z relatywności takiej oceny/ deklarowało 47,1% ogółu badanych. Jeśli uznalibyśmy arbitralnie posiadanie przynajmniej 3 godzin czasu wolnego / a więc pozostającego do dyspozycji danej jednostki po wypełnieniu przez nią swoich obowiązków/ dziennie, za ilość wystarczającą, przynajmniej w dniu powszednim, do realizacji różnych zajęć /uczestnictwo w kulturze, życie towarzyskie, turystyka - spacery itp./, wówczas okazuje się, że taką ilością czasu wolnego dysponowało 16,1% ogółu badanych /powyżej 5 godz. 5,4%/. Przy tym nie zaobserwowano widocznych różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami. Wyraźnie natomiast różnicuje zasoby codziennego czasu wolnego sytuacja rodzinna, bowiem np. brak czasu wolnego deklarowało 60% badanych pozostających w związku małżeńskim nie posiadających dzieci, wśród posiadających dzieci brak czasu deklarowało 72,3% młodych robotników, zaś wśród pozostających w stanie wolnym tylko 40%. Jeśli chodzi o zasoby czasu wolnego przekraczające 3 godz. odpowiednie odsetki wyniosły: 12%; 4,2%; 19,5%.

Jeśli chodzi o zależność zasobów czasu wolnego od innych zmiennych społeczno-demograficznych nie zauważono specjalnych różnic.

Dużo lepszą sytuację obserwujemy w przypadku wolnych sobót, co zresztą jest zrozumiałe. Jednak i tu powyżej 3 godz. czasu wolnego deklarowało tylko 66,2% /powyżej 5 godz. 34,4%/. Brak czasu wolnego deklarował co dziewiąty badany /11%/. I w tym przypadku zmienną różnicującą zasoby czasu wolnego była sytuacja rodzinna, np. małżonkowie nie posiadający dzieci deklarowali częściej /55,2%/ dysponowanie więcej niż trzema

godzinami czasu wolnego, niż posiadający dzieci /33,3%/ W najlepszej sytuacji znajdowali się młodzi robotnicy pozostający w stanie wolnym /74,1% pow. 3 godz./

W przypadku niedziel 87,7% respondentów dysponowało ponad 3 godz. czasu wolnego /66,6 pow. 5 godz./ I tu wystąpiły zależności w rozmiarach czasu wolnego związane z sytuacją rodzinną / posiadający dzieci - 64,6%, bezdzietni - 86,6%, wolni - 92,5%/

Interesujące wydawało się porównanie rozmiarów czasu wolnego w różnych okresach czasu - mam na myśli rok 1974, 1983 i 1988. Ogólnie rzecz biorąc dostrzec można zmniejszanie się rozmiarów czasu wolnego wraz z upływem czasu i zachodzącymi w naszym kraju zmianami. Dotyczy to przede wszystkim dnia powszedniego, ale zjawisko to dostrzec można również w przypadku sobót i niedziel /por. Tabl. 3/

Tabl. 3 /dane w %/

Zasoby czasu wolnego	1974 r.	1983r.	1988r.
<u>Dzień powszedni</u>			
Brak czasu	23,1	29,4	47,1
Powyżej 3 godz. 1/	38,1	31,0	16,1
Powyżej 5 godz. 1/	13,3	13,1	5,4
<u>Sobota</u>			
Brak czasu	-	10,2	11,0
Powyżej 3 godz.	-	76,8	66,2
Powyżej 5 godz.	-	58,2	34,4
<u>Niedziela</u>			
Brak czasu	3,5	2,9	2,7
Powyżej 3 godzin	86,4	93,8	87,7
Powyżej 5 godz.	71,5	84,3	66,0

1/ jest to łączna ilość czasu ponad 3 godziny w pierwszym wariancie i łączna ilość czasu w drugim wariancie

Zwróćmy uwagę na wyraźnie rosnące na przestrzeni lat odsetki badanych, którzy deklarowali brak czasu w dniu powszednim, jak również malejące odsetki deklarujących dysponowanie ponad trzygodzinnym czasem wolnym. Podobne trendy, co już zasygnalizowano, dotyczą sobót i niedziel. Sytuacja taka wynika zapewne z rosnących obciążeń pracą zawodową, codziennymi obowiązkami, powiększającymi się trudnościami dnia codziennego itp.

5.2. Wypoczynek i turystyka w dni powszednie

Znamy już rozmiary czasu wolnego, którym dysponują młodzi robotnicy w dniu powszednim, w wolne soboty i niedziele. Przyjrzyjmy się obecnie, jak spędzali oni czas, który mieli do dyspozycji w te właśnie dni.

Przyjrzyjmy się, jak spędzali przeciętny dzień powszedni /por. Tabl. 4 /. Wydaje się, iż mija się z celem dokładne omawianie w tej tabeli, zwróćmy jednak uwagę na kilka najczęściej deklarowanych zajęć /zachowań/ w dniu powszednim. Badani młodzi robotnicy wskazywali przede wszystkim na oglądanie telewizji /48,5%/, spędzanie czasu w towarzystwie sympatii, przyjaciół lub znajomych /48,5%/, wykonywanie różnych prac domowych /44,6%/, słuchanie i nagrywanie muzyki /43,8%/, czytanie książek i prasy /37,1%/, spędzanie czasu z rodziną /24,5%/, odwiedzanie kina, imprez estradowych itp. /23,1%/.

Zwróćmy uwagę na dalekie miejsca odwiedzania teatru i opery /3,6%/, sportu /12,6%/, praktyk religijnych /8,6%/. Jednocześnie. zaobserwować można dalekie usytuowanie na liście rankingowej zachowań turystycznych /wyjazdy za miasto w celach wypoczynkowych - 13,1%, wycieczki i rajdy - 3,9%/, chociaż

fakt, że mniej więcej co ósmy z badanych wyjeżdża w dniu powszednim poza miasto świadczy o dostrzegalnej aktywności turystycznej. Przyjrzyjmy się Tabl.4 / w nawiasie ranga zachowania/

Tabl. 4 / dane w odsetkach/

Rodzaj zajęcia	Dzień powsz. N=883 ^{1/}	Sobota N=883	Niedziela N=873
Oglądanie TV	48,5 /1/	57,1 /2/	55,2 /1/
Towarzystwo przyjaciół, sympatii, znajomych	48,5 /2/	58,0 /1/	54,1 /2/
Wykonywanie różnych prac domowych	44,6 /3/	47,3 /3/	13,7 /11/
Słuchanie i nagrywanie muzyki	43,8 /4/	44,7 /4/	35,7 /3/
Czytanie książek i prasy	37,1 /5/	27,9 /8/	19,2 /9/
Spędzanie czasu z rodziną	24,5 /6/	31,1 /6/	31,6 /5/
Odwiedzanie kina, estrady, cyrku	23,1 /7/	29,7 /7/	22,7 /7/
Spacery	21,9 /8/	24,6 /10/	20,7 /8/
Dyskoteka, zabawa, kawiarnia	21,0 /9/	31,5 /5/	17,0 /10/
Hobby	13,7 /10/	13,7 /12/	7,4 /12/
Wyjazdy za miasto - odpo- czynek	13,1 /11/	25,0 /9/	32,5 /4/
Uprawianie sportu, treningi	12,6 /12/	14,2 /11/	6,6 /13/
Nauka i dokształcanie	11,2 /13/	7,7 /14/	6,1 /14/
Praktyki religijne	8,6 /14/	7,8 /13/	30,8 /6/
Wycieczki, rajdy, poznawa- nie zabytków	3,9 /15/	7,1 /15/	4,2 /15/
Odwiedzanie teatru, opery, operetki, koncertów muzyki poważnej	3,6 /16/	3,6 /16/	2,9 /16/
Praca na rzecz innych, pomoc	2,9 /17/	2,2 /17/	0,5 /17/

1/ N ogółem = 896, natomiast do obliczeń wzięto tylko poprawne odpowiedzi, stąd np. w przypadku dnia codziennego N= 883

Do przytoczonej wyżej Tabl. 4 należałoby dodać kilka informacji uzupełniających, a dotyczących wzajemnych relacji pomiędzy sposobami spędzania czasu wolnego w dniu powszednim a zmiennymi społeczno-demograficznymi. Oto kilka danych. TV oglądało 40,6% kobiet i 52,3% mężczyzn. Domem zajmowało się 72,3% kobiet i 29% mężczyzn, przy czym znacznie częściej zajmowali się domem respondenci posiadający dzieci /59,1%/, niż ludzie wolni /38,2%/, częściej mieszkańcy wsi /56,5%/, niż np. mieszkańcy dużych miast /36,8%/. Interesujące jest, że książki i prasę częściej czytały kobiety /47,1%/, niż mężczyźni /31,1%/, przy czym dostrzec można, że relatywnie wyższe wykształcenie związane jest z bardziej aktywnym czytelnictwem /np. badani z wykształceniem podstawowym - 28,8%, z wykształceniem średnim - 50%/. Z kolei uprawianie sportu częściej miało miejsce wśród mężczyzn /16%/, niż wśród kobiet /6,1%.

Praktyki religijne częściej były udziałem kobiet /12,6%/, niż mężczyzn /5,4%/, częściej osób z wykształceniem podstawowym /16,3%/, niż średnim /7,4%/, częściej mieszkańców wsi /14,4%/, niż mieszkańców dużych miast /5,4%/. Podobnie rzecz się miała z realizowaniem własnych zainteresowań, które umownie nazywamy "hobby".

Zaskakujące było to, iż jedynie 2,9% przeznaczało jakąś część czasu wolnego na pomoc innym ludziom /robiły to nieco częściej kobiety - 4,5%, niż mężczyźni - 1,8%/. Wydawało się bowiem, że w sytuacji, w jakiej znalazł się kraj pod koniec lat osiemdziesiątych ten rodzaj zachowań w czasie wolnym znajdzie więcej społecznego uznania, także wśród młodych robotników.

Jeśli chodzi o zachowania, które moglibyśmy nazwać turystycznymi, to wyjazdy poza miasto nieco częściej realizowały kobiety /15,2%/, niż mężczyźni /11,5%/ → inne zmienne nie odegrały większej roli. Na spacery chodziły częściej kobiety /31%/, niż mężczyźni /17,3%/.

Jest jeszcze jeden punkt, który być może nie kojarzy się z zajęciami czasowolnościowymi, ale jednak za taki uznany został przez co dziewiątego młodego robotnika /11,2%/ - to nauka i dokształcanie. W tym przypadku nieco więcej mężczyzn poświęcało czas temu zajęciu /12,2%/, niż kobiet /9,7%/, więcej osób z wykształceniem średnim /12,8%/, niż podstawowym /1%/, a także częściej mieszkańcy dużych miast /13,4%/, niż mieszkańcy wsi /7,7%/.

5.3. Wypoczynek i turystyka w okresie weekendów

Zauważyliśmy już wcześniej, że deklarowane przez młodych robotników rozmiary czasu wolnego w soboty i niedziele ulegają zmniejszaniu w porównaniu np. z rokiem 1974 lub 1983 /badania prowadzone były w 1984 r., natomiast dane dotyczyły roku 1983/. Czy wpłynęło to w jakiś sposób, pomijając inne okoliczności, na sposób spędzania tych dni, w porównaniu z latami ubiegłymi? Porównania będą dotyczyły głównie zachowań turystycznych. Jak wynika z Tabl.4 prym, zarówno w niedzielę, jak i sobotę wiodły: oglądanie programów telewizyjnych oraz przebywanie w towarzystwie sympatii, przyjaciół i znajomych. Jeśli chodzi o telewizję, to częściej mężczyźni - np. w niedzielę 60,7%, kobiety 44,9%; rozkłady zmiennych społeczno-demograficznych były podobne w niedzielę i soboty/, częściej robotnicy niewykwalifikowani /65,6%/, robotnicy wykwalifikowani /61,7%/,

rolnicy /55,7%/ niż pracownicy umysłowi /46,2%/^{1/}. Z kolei w przypadku spędzania czasu "w towarzystwie" najczęściej taki sposób spędzania sobót i niedziel deklarowali ludzie pozostający w stanie wolnym /68,5%/, następnie osoby pozostające w stanie małżeńskim i nie posiadające dzieci /44,7%/, zaś wśród posiadających dzieci tylko 19%.

Na trzecim miejscu w sobotę znalazły się prace domowe /w niedzielę ten rodzaj zajęć znalazł się na 11 miejscu/, którym swój czas poświęcały zdecydowanie częściej kobiety /65,6%/, niż mężczyźni /37,1%/. Stosunkowo częstym zajęciem w sobotę /4 miejsce/ i w niedzielę /3 miejsce/ było słuchanie i nagrywanie muzyki /zajęciom tym częściej poświęcali czas mężczyźni - 50,4% w soboty i 44,1% w niedzielę, niż kobiety - odpowiednio 34,7% i 20,6%/. Rodzinie poświęcała swój czas zdecydowanie więcej kobiet /w soboty 35,7/ niż mężczyźni /28%/, osób posiadających dzieci /75,9%/, niż małżeństwa bezdzietne /48,7%/, co jest oczywiście zrozumiałe.

Poświęćmy obecnie nieco uwagi zachowaniom turystycznym, a nawet quasi-turystycznym. Otóż spacerom /co czwarty badany w sobotę i co piąty w niedzielę/ poświęcali relatywnie częściej czas młodzi robotnicy legitymujący się wykształceniem średnim /32,1%/, niż robotnicy z wykształceniem zasadniczym zawodowym /25,1%/ i wykształceniem podstawowym /19%/>.

Stosunkowo wysoką lokatę miały "wyjazdy poza miasto" w celach wypoczynkowych /4 miejsce w niedzielę i 9 w soboty/, przy czym ten rodzaj zajęć deklarowało więcej badanych z wykształceniem średnim /31%/, niż z zasadniczym zawodowym /25,6%/ i podstawowym /14,3%/, częściej dzieci pracowników umysłowych

1/ chodzi tu o przynależność zawodową mierzona statusem ojca, tak więc np. "pracownicy umysłowi", to dzieci Pracowników umysłowych, "rolnicy", to dzieci rolników.

/32,9%/, niż dzieci rolników /21,6%/, robotników wykwalifikowanych /24,7%/, czy robotników niewykwalifikowanych /17,2%/, częściej mieszkańcy dużych miast, niż mieszkańcy wsi /odpowiednio 31,2% i 18,1%/. Dodajmy, że np. w 1983 roku ten rodzaj zajęć deklarował mniej więcej co dziesiąty badany młody robotnik.

Wreszcie weekendowe wycieczki, rajdy, poznawanie za-
bytków - ten rodzaj zachowania turystycznego występował bar-
dzo rzadko / i to zarówno w 1988 roku - por. Tabl. 4, jak i w
1983 roku - 2,9% w soboty i 0,8% w niedziele; zwróćmy jednak
uwagę, że w 1988 roku zachowania te występowały częściej, niż
kilka lat wcześniej/. W przypadku wycieczek, nie zauważono
wyraźniejszych zależności od zmiennych społeczno-demograficznych.

Zwróćmy jeszcze uwagę, na fakt, iż praca na rzecz in-
nych, niesienie pomocy znalazło się w zachowaniach sobotnio-
niedzielnym na ostatnim, siedemnastym miejscu /podobne tren-
dy występowały w roku 1974 i 1983/. Jest to dosyć wymowna pre-
zentacja postawy wobec spraw publicznych, problemów środo-
wiska lokalnego, wreszcie pasywnego stosunku do otaczającej
rzeczywistości /do sprawy tej powrócimy przy okazji przedsta-
wienia hierarchii wartości młodych robotników/.

Młodym robotnikom zadawano pytanie, czy w 1988 roku
wyjeżdżali oni poza miejsce zamieszkania w wolne soboty i nie-
dziele w celach wypoczynku lub turystyki. Odpowiedzi twier-
dzących udzieliło ogółem 63,6%, przeczących 36,4% / w 1983
roku wyjeżdżało 83,4%, nie wyjeżdżało 16,6%:, w 1974 r. wy-
jeżdżało 56,8%, nie wyjeżdżało 42,7%/. W 1983 roku ^{częściej} wyjeżdżały
kobiety /70,5%/, niż mężczyźni /60,6%/, wyraźnie widać wzrost
uczestnictwa w wyjazdach weekendowych wraz ze wzrostem wyksz-
tałcenia /podstawowe - 45%, zasadnicze zawodowe - 62,3%,

średnie - 73,5%/. Podobną zależność dostrzec można w przypadku przynależności społeczno-zawodowej, bowiem dzieci robotników niewykwalifikowanych wyjeżdżały relatywnie rzadziej /43,1%/, dzieci robotników wykwalifikowanych /64,2%/, rolników /64,1%/, wreszcie pracowników umysłowych /74,6%/. Także obecne miejsce zamieszkania wyznaczało w pewnej mierze uczestnictwo w wyjazdach w soboty i niedziele w roku 1988. Otóż w przypadku mieszkańców wsi wyjeżdżało 56,3%, mieszkańców małych i średnich miast wyjeżdżało 62,4%, zaś wśród mieszkańców dużych miast wyjazdy deklarowało 68,6%.

Warto tu jeszcze przytoczyć dane dotyczące wyjazdów sobotnio-niedzielnym młodych robotników zatrudnionych w wybranych do badań miastach. Różnice są niekiedy wyraźne i zaskakujące. Otóż wyjazdy tego rodzaju deklarowało 50,8% zatrudnionych w Szczecinie, 55,6% z Krakowa, 65,4% z Białegostoku, 70,6% z Warszawy i 74,4% z Wrocławia. Uderza zwłaszcza relatywnie niski udział w wyjazdach weekendowych młodych robotników pracujących w zakładach krakowskich. Można to chyba wytłumaczyć stosunkowo wysokim udziałem mieszkańców wsi w wylosowanej w Krakowie próbie młodych robotników /58%, podczas gdy w Warszawie odsetek ten wyniósł 8,5%, a we Wrocławiu 5,6%/, chociaż z drugiej strony w Szczecinie mieszkańcy wsi w wylosowanej próbie stanowili jedynie 3,6%, a odsetek wyjeżdżających był najniższy /50,8%/- wydaje się, że są to pewne zależności kulturowe, zważywszy, iż w mieście tym zamieszkuje ludność napływowa, w dużej części pochodząca ze środowisk wiejskich.

Z wcześniejszych informacji /por. str.23/ wynikało, że różnica w uczestnictwie młodych robotników w wyjazdach sobotnio-niedzielnym w 1988 roku i 1983 roku wyniosła 20,2 punktów pro-

centowych na niekorzyść roku 1988. Powyższa konstatacja znajduje potwierdzenie w odpowiedziach ^{na pytanie} o częstotliwość wyjazdów w poszczególnych porach roku. W zamieszczonej niżej Tabl. 5 przytaczamy dane z roku 1983 i 1988.

Tabl 5 /dane w %/

Pora roku	Rok	Wcale lub 1raz	2-3 razy	4-6 razy	Więcej razy	Więcej niż 4 razy
Wiosna	1983	27,7	24,5	11,7	36,2	47,9
	1988	44,6	25,2	13,4	16,8	30,2
Lato	1983	10,4	26,2	12,9	62,4	75,3
	1988	23,0	23,9	13,4	39,7	53,1
Jesień	1983	31,7	26,2	12,9	29,3	42,2
	1988	45,9	28,3	11,7	14,1	25,8
Zima	1983	37,5	24,1	9,5	23,9	33,4
	1988	66,7	15,6	5,3	12,5	17,8

Można przyjąć, a przytoczone niżej dane są znaczącym potwierdzeniem, ^{że} wpływ na taki stan rzeczy miała pogarszająca się sytuacja materialna /badania dotyczyły roku 1988, ale prowadzone były w 1989 roku/ oraz konieczność zajmowania się innymi sprawami. Otóż młodzi robotnicy pytani, dlaczego nie wyjeżdżali w wolne soboty i niedziele podawali następujące przyczyny:

Względy finansowo- materialne	32,2 %
Względy rodzinne	20,2 %
Trudności w zorganizowaniu wyjazdu /brak organizatora/	9,6%
Brak odpowiedniego towarzystwa	8,2 %
Inne zajęcia	39,4 %
Warunki pracy, rodzaj pracy	17,1 %
Brak zainteresowania tego rodzaju wyjazdami	17,1 %

/Uwaga: respondenci mogli wskazywać więcej niż jedną przyczynę/

Dla porównania przytoczmy przyczyny braku wyjazdów sobotnio-niedzielnym deklarowane przez młodych robotników w roku 1974 i 1983 /w nawiasach odpowiednie dane/: Finanse /5,4 i 5,5/, brak towarzystwa 3,2 i 2,7/, brak organizatora /6,6 i 1,8/.

Interesowało nas, czy młodzi robotnicy planując wyjazdy sobotnio-niedzielne czynią w związku z nimi jakieś przygotowania i na czym one polegają. Oto ich odpowiedzi:

zawsze mają miejsce przygotowania przed wyjazdem	23,1 %
różnie bywa, raz tak, innym razem nie	37,9 %
w zasadzie brak jest takich przygotowań	18,3 %
brak jakichkolwiek przygotowań	20,7 %

Wśród tych, którzy czynią jakiekolwiek przygotowania /N=467/ zwraca się uwagę na:

ustalanie trasy /miejsca pobytu/	52,7 %
opracowywanie programu zajęć, czynności	13,7 %
studiowanie map, przewodników, informatorów	13,9 %
przygotowywanie sprzętu turystycznego, fotograficznego, sportowego	37,7 %
poszukiwanie informacji o odwiedzanym terenie od osób, które ten teren odwiedzały	24,8 %
planowanie zgromadzenia środków finansowych	48,6 %

Na zakończenie tego fragmentu niniejszego raportu przytoczmy informacje o tym, z kim najczęściej spędzali weekendy młodzi robotnicy. Oto odpowiedzi:

sam	4,0 %
z sympatią	37,2 %
z własną rodziną /żona/	26,4 %
z kolegami z pracy	10,5 %
z rodzeństwem /rodzicami/	18,3 %
z kolegami spoza pracy	31,9 %

Jak z powyższego widzimy, młodzi robotnicy byli zdecydowanie nastawieni na grupowe / a w każdym bądź razie nie samotne spędzanie weekendów.

Ewentualne uwagi sumujące w/w dane znajdują się w rozdziale poświęconym aktywności turystycznej młodych robotników.

5.3.1. Preferencje dotyczące spędzania weekendów

Porównanie sposobów spędzania przez młodych robotników sobót i niedziel z preferowanymi zachowaniami w te dni wykazuje znaczne różnice. Inaczej spędzają oni czas w okresie weekendów, a inaczej chcieliby ten czas spędzać. Wybierzmy kilka sposobów zachowań, które dominowały w tzw. preferencjach - pokazuje je Tabl. 6 - podajemy również dane z badań prowadzonych w roku 1984 /dane z rok 1983/ - w Tabl. 6 przytaczamy dane dot. 10 zachowań.

Tabl. 6 /dane w %/

Rodzaj zajęcia	1988 r.	1983 r.
Wycieczka turystyczna, rajd, zabytki	38,1	45,9
Wyjazd za miasto - wypoczynek	33,8	32,3
Towarzystwo sympatii, przyjaciół	30,9	19,8
Słuchanie i nagrywanie muzyki	26,4	13,8
Kino, imprezy estradowe	23,6	24,7
Dyskoteka, zabawa, kawiarnia	22,2	20,8
Oglądanie TV	19,7	5,3
Sport, trening, piłka	15,8	19,5
Hobby	15,3	12,6
Spacer	14,6	20,8

Z innych zajęć preferowanych warto dodać, że jeśli w 1983 roku praktyki religijne preferowało 4,7%, to w 1988 r. 8,7%.

Interesowało nas, jakie były preferencje związane z turystyką w relacji ze zmiennymi społeczno-demograficznymi. Otóż wycieczki turystyczne, rajdy itp. preferowały w roku 1988 relatywnie częściej kobiety /46,3%/, niż mężczyźni /33,4%/.

częściej robotnicy legitymujący się średnim wykształceniem /48%/, niż robotnicy z wykształceniem zasadniczym zawodowym /36,5%/ i z wykształceniem podstawowym /29,3%/. Jeśli chodzi o wyjazdy poza miasto, preferowane przez młodych robotników, to dało się zauważyć, że relatywnie częściej wskazywali na nie robotnicy z wykształceniem średnim /49,7%/, niż z wykształceniem zawodowym /30,9%/ i podstawowym /16,3%/.

Jeśli porównamy dane z Tabl.4, informującej o zachowaniach m.in. w soboty i niedziele, z danymi z Tabl.6 dotyczącej preferencji weekendowych dostrzeżemy znaczne różnice pomiędzy rzeczywistością a oczekiwaniami. Dla przykładu, TV ogląda ponad połowa badanych, ale deklaruje co piąty; uczestniczyło w wybieczkach mniej niż 10%, ale chciałoby 38%. Dokładniejsze porównania pozostawiamy ewentualnym czytelnikom niniejszego raportu.

5.4. Urlopy młodych robotników

Z turystyką, rozumianą zgodnie z przyjętą w relacjonowanych badaniach definicją, wiąże się sposób spędzania urlopu przez młodych robotników. Można by oczywiście uznać za turystykę każdy wyjazd, czy to będą wczasy, czy wyjazd poza miejsce zamieszkania do rodziny, czy wreszcie stały biwak organizowany prywatnie. Przyjmujemy w niniejszym raporcie arbitralne rozstrzygnięcia dotyczące tego problemu, tzn. wyłonienia sposobów spędzania urlopów, które można by uznać za stricte turystyczne. Przedstawiona niżej Tabl. 7 zawierająca w miarę pełny zestaw sposobów spędzania urlopów pozwoli na dokonywanie przez czytelników indywidualnych rozstrzygnięć, co jest turystyką, a co nie jest.

Tabl. 7 /dane w %/

Sposób wykorzystania urlopu	1974 ^{1/}	1983	1988	Preferencje 1983	1988
Nie korzystał z urlopu	18,6	37,1	29,6	x	x
w domu - wypoczynek	17,5	10,7	15,5	4,4	6,0
w domu - prace domowe	5,0	18,9	12,7	5,4	2,6
w domu - dodatkowa praca zarobkowa	0,5	3,5	2,5	2,0	1,3
odpoczynek na działce	x	2,1	3,6	1,0	2,8
u rodziny w innym mieście	6,9	7,3	8,9	3,6	5,1
u rodziny na wsi-wypoczynek	7,4	8,0	6,5	5,6	7,4
u rodziny na wsi - praca	6,3	30,7	14,4	10,4	2,8
wczasy zakładu pracy-własny ośrodek wypoczynkowy	13,0	1,8	4,1	15,8	14,0
wczasy zakładu pracy - w innych ośrodkach	x	2,1	2,2	13,2	11,4
wczasy - inne instytucje	2,7	2,7	3,6	0,8	9,4
stały biwak - prywatnie zorganizowany	6,6	10,3	14,4	18,0	27,2
wędrówka zorganizow.pryw.	8,9	5,8	5,0	16,6	20,0
stały biwak, schronisko-PTTK lub inna instyt.turyst.	0,6	0,8	1,8	4,6	7,6
wędrówka /obóz wędrowny/-PTTK lub inne org. turyst.	x	0,4	1,1	7,1	9,9
kwatery prywatna	4,6	1,6	2,2	3,8	7,0
za granicą - prywatnie	0,9	0,8	3,9	18,0	54,5
za granicą - biuro podróży	0,6	0,4	0,9	12,8	20,8
za granicą - praca	x	x	0,6	x	20,8

1/ w przypadku roku 1974 braliśmy pod uwagę jedynie pierwszy odcinek urlopu, aby pokazać pewne trendy w zachowaniach urlopowych respondentów, łączenie danych z odcinka pierwszego, drugiego i trzeciego mija się z celem ze względu na możliwą powtarzalność tych samych zachowań

W 1988 roku, wedle deklaracji badanych, 29,1% nie miało urlopu, dodatkowo 2,9% z urlopu nie korzystało. 14,7% wykorzystowało urlop częściowo, a 53,5% w całości. Interewowało nas, w jaki sposób gospodarują zazwyczaj swoim urlopem młodzi robotnicy. Rozkład odpowiedzi prezentujemy w poniższym zestawieniu:

cały urlop ¹ latem	27,6 %
część urlopu latem, część zimą	7,9
większa część urlopu latem, pozostały po kilka dni w różnych porach roku	27,6
po kilka dni urlopu w różnych porach roku	11,7
to zależy od zakładowego planu urlopów	7,9
nie miał jeszcze urlopu /nowi pracownicy/	17,2

Zważywszy, że pracownicy fizyczni, dysponują na ogół 26 dniami roboczymi urlopu, można w przybliżeniu przyjąć, że ponad połowa ma szansę wypoczywać w relatywnie dłuższym okresie czasu, co z punktu widzenia fizjologii odpoczynku jest najbardziej korzystne.

Przyjrzyjmy się obecnie, jak spędzali urlop w roku 1988 badani młodzi robotnicy. W wylosowanej próbie nie korzystało z urlopu 29,6% /Tabl. 7 /. Spośród pozostałych 30,7% pozostawało w domu przeznaczając czas na wypoczynek, prace domowe lub zarobkowe. W domu pozostawali na ogół częściej robotnicy legitymujący się wykształceniem podstawowym /37,8%/, niż z wykształceniem zasadniczym zawodowym /32,9%/ i średnim /23,7%/. Częściej pozostają w domu w czasie urlopu robotnicy pozostający w stanie małżeńskim, niezależnie od posiadania dzieci /42%/, niż pozostający w stanie wolnym /26,3%/, częściej mieszkańcy wsi /35%/, niż mieszkańcy dużych miast /25,2%.

Dość wyraźny odsetek młodych robotników spędzało

urlop u rodziny w innym mieście lub u rodziny na wsi, bądź to pracując, bądź odpoczywając /odpowiednie odsetki 14,4% i 6,5%/. Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że ponad połowa badanych spędziła urlop bądź w domu, bądź u rodziny poza miejscem zamieszkania. Jeśli do tego dodamy stosunkowo wysoki odsetek nie korzystających z urlopu, to obraz nie jest optymistyczny. Z analizowanej Tabl.7 wynika, że sytuacja pod tym względem korzystniejsza była w roku 1974, niż w latach osiemdziesiątych. Również, jeśli chodzi o wczasy zaznaczył się wyraźny regres. Sądzić należy, że zasadniczy wpływ na taki stan rzeczy miała sytuacja finansowa badanych.

Stosunkowo dużym zainteresowaniem młodych robotników cieszył się stały, prywatnie zorganizowany biwak /14,4%, w 1983 roku 10,3%, a w 1974 - 6,6%/, co chyba także jest wynikiem pogarszającej się sytuacji materialnej społeczeństwa. Nieco częściej korzystali z tej formy wypoczynku pozostający w stanie wolnym /17,5%/, niż robotnicy pozostający w stanie małżeńskim i posiadający dzieci /4,5%/. Inne formy turystycznego spędzania urlopu wykorzystywane były relatywnie rzadko - trzeba jednak pamiętać, że są to formy drogie, a na pewno droższe, niż pozostanie w domu lub pobyt u rodziny. Nie świadczy to o braku zainteresowania turystyką, o czym przekonamy się przy omawianiu preferencji urlopowych.

Stwierdziliśmy wyżej, że stosunkowo duża liczba młodych robotników nie wyjeżdżała poza miejsce zamieszkania podczas urlopu. Jakże były tego przyczyny? W poniższym zestawieniu umieszczono przyczyny relatywnie najczęściej deklarowane:

Tabl. 8 /dane w %/

Przyczyny	1988	1983
względy rodzinne	40,8	33,8
inne zajęcia / w tym dorabianie/	35,5	20,3
względy finansowe	35,1	17,4
brak odpowiedniego towarzystwa	11,8	5,3
brak odpowiednich propozycji wyjazd.	9,2	4,6
brak odpowiedniego wyposażenia, ubrania, sprzętu turystycznego	4,8	3,6
względy zdrowotne	4,8	2,1
brak zainteresowania wyjazdami	4,8	1,8

Jak widzimy, to co nazwaliśmy innymi zajęciami, a co w wielu przypadkach oznacza dodatkowe prace zarobkowe lub takie, które ograniczają wydatki, a także względy finansowe zajmują poczesne miejsce. Zwróćmy uwagę, że w roku 1988 zarówno "inne zajęcia", jak "względy finansowe" odgrywały znacznie mniejsze znaczenie.

Dodajmy na zakończenie tego fragmentu raportu, że relatywnie najczęściej spędzali urlopy młodzi robotnicy z własną rodziną /30,3%/, z sympatią /25,9%/, z kolegami spoza pracy /23,4%/, z rodzeństwem, rodzicami /19,2%/, z kolegami z pracy /8,7%/, sam /8,4%/.

Przejdźmy z kolei do przedstawienia preferencji związanych ze spędzaniem urlopów przez młodych robotników.

5.4.1. Preferencje dotyczące spędzania urlopów przez młodych robotników

Wspominaliśmy o wyraźnych różnicach pomiędzy sposobami spędzania urlopu w roku 1988 /i dla porównania w 1983/ a deklarowanymi chęciami związanymi z urlopami. Powróćmy do Tabl. 7. Zwróćmy uwagę, że w domu chciałoby spędzić urlop jedynie 10% młodych robotników. Natomiast u rodziny w innym mieście lub na wsi 15%. Jak wcześniej ustaliliśmy w rzeczywistości ponad połowa młodych robotników spędzała urlop w domu lub u rodziny - w przypadku preferencji ten sposób urlopowania wybrał co czwarty respondent. Podobnych ustaleń - jeśli chodzi o preferencje - dokonaliśmy także w stosunku do roku 1983.

Jednym z osiągnięć dawnego "systemu socjalistycznego" był - przynajmniej w założeniu - powszechny dostęp do wczasów pracowniczych /organizowanych bezpośrednio przez zakład pracy, Fundusz Wczasów Pracowniczych lub inne instytucje/, przede wszystkim "klasy robotniczej". Tabl. 7 pokazuje, że udział młodych robotników w tej formie spędzania urlopów nie był znaczący^{1/}. Od takiego obrazu odbiegają oczekiwania młodych robotników co do uczestnictwa w wczasach pracowniczych. I tak: w 1974 roku na wczasy wyjeżdżało około 16% młodych robotników, w 1978 roku^{1/} wyjeżdżało nieco ponad 10%, w 1983 mniej więcej 7%, a w 1988 roku 10%. Natomiast chciałoby wyjechać na wczasy:

w 1974 r. 27,6%; w 1978 r. 57,1%; w 1983 r. 30%; zaś w 1988 r. 35%. Należy zatem przyjąć, że zakodowane przez wielo-

1/ Wypoczynek urlopowy robotników /dotyczy ogółu robotników niezależnie od wieku/ przemysłu maszynowego, Inst. Org. Przem. Maszyn., Wa-wa 1979, materiał powielony; Autorzy: A. Dziewulak, B. Komorowska, E. Kosel

letnie oddziaływanie na świadomość społeczną przyniosło określone rezultaty, które niestety nie pokrywały się z rzeczywistością /zachowania a preferencje/.

Wreszcie zachowania turystyczne /ⁱowasi turystyczne/. Np. stały biwak organizowany prywatnie - porównajmy /Tabl.7/ realizację tego sposobu spędzania czasu wolnego i deklarowaną chęć uczestniczenia w biwakach. Popatrzmy na prywatnie zorganizowaną wędrowkę - trend jest ten sam /dotyczy tak roku 1983, jak i 1988/. Podobnie rzecz się ma ze stałym biwakiem /schroniskiem/ PTTK lub innych organizacji turystycznych, wędrowką /obozem wędrownym/ organizowaną przez PTTK lub inne instytucje turystyczne.

Odrębnej uwagi wymagają deklarowane preferencje dotyczące wyjazdów zagranicznych w konfrontacji z uczestnictwem w tego rodzaju wyjazdach. Dla przykładu - w 1983 roku za granicą spędzało urlop 1,2% młodych robotników, deklarowało chęć wyjazdów 31%. W 1988 roku wyjechało 5,4%, zaś deklarowało więcej niż połowa /za granicą prywatnie- 54,5%, za granicą- biuro podróży - 20,8%, za granicą - praca - 20,8%/. Należy przyjąć, że nie wszyscy badani młodzi robotnicy udzielali w pełni szczerych odpowiedzi w sprawie chęci wyjazdu za-granicę, zatem większość myślała prawdopodobnie o wyjazdach zarobkowych. Te dane potwierdzają zachodzące w naszej gospodarce niekorzystne zmiany i pogarszającą się sytuację materialną społeczeństwa.

Pozostały do omówienia turystyczne sposoby spędzania urlopów preferowane przez młodych robotników. Nie chcieli-
^{jednak} ^{dwukrotnie} byśmy powtarzać w niniejszym raporcie pewnych informacji, dlatego też preferencje dotyczące turystyki znajdują się w następnym rozdziale.

Młodym robotnikom zadawano pytanie, które brzmiało: Prosimy obecnie wyobrazić sobie, że otrzymał Pan/i/kilka propozycji dotyczących sposobu spędzenia urlopu. Które z niżej wymienionych propozycji odpowiadałyby Panu/i/ najbardziej, przyjmując, że wszystkie są jednakowo realne, możliwe do spełnienia? Badani mieli wybrać nie więcej niż trzy odpowiedzi i uszeregować według stopnia atrakcyjności. Odpowiedzi na to pytanie znajdują się w Tabl.

Zwróćmy uwagę, że na dwóch pierwszych miejscach znajdują się turystyczne sposoby spędzania urlopów. Na trzecim miejscu wymieniano urlop w godnym kurorcie. Zwróćmy uwagę, że pobyt na letnisku, w wynajętej kwaterze wybrało relatywnie mało badanych, przy czym koresponduje to z danymi zawartymi w Tabl.7. Pobyt u rodziny z zamiarem wypoczynku znalazł się na ósmym miejscu. Liczba wyborów jest zbieżna z danymi zawartymi w Tabl.7, jak również nie odbiega od rzeczywistego uczestnictwa w tej formie spędzania urlopu w 1988 roku. Podobnie rzecz ma się w przypadku spędzania urlopu na działce. Interesujące jest, że na siódmym miejscu znalazła się praca sezonowa, niezależnie od tego, czy będzie miała miejsce w kraju, czy za-granicą /mniej więcej co szósty respondent/. Zwróćmy uwagę /por. Tabl.7/, że prywatny wyjazd zagranicę deklarowało 54,5%, wycieczkę organizowaną przez biura podróży 20,8%, wreszcie wyjazd zagranicę w celach zarobkowych także 20,8%.

Pytanie, którego treść przytoczyliśmy wyżej, było tak sformułowane, aby respondent miał świadomość, że ma pełne możliwości /a więc także materialne/ zrealizowania wymarzonego sposobu spędzenia urlopu. Zatem 15,8% deklarujących chęć wyjazdu zagranicę należy uznać za odsetek znaczący. Interesujące byłoby poznanie preferencji młodych robotników w roku 1989 i 1990, kiedy sytuacja gospodarcza uległa dalszemu pogorszeniu.

Tabl. 9 ./dane w %/

Ranga	Preferowany sposób spędzania urlopu	Ogółem występuje	miejsce ^{1/}			Nie występuje
			1	2	3	
1	zagraniczna wycieczka np. "Orbisu"	44,3	15,4	12,1	7,6	55,7
2	kemping nad morzem lub jeziorem - wypoczynek	41,4	10,0	12,5	8,4	58,6
3	wczasy w modnej miejscowości - wypoczynek i zabawa	32,9	9,7	7,8	8,3	67,1
4	pobyt w odludnym miejscu- jezioro, rzeczka	25,3	6,9	6,0	7,5	74,7
5	wędrówka /samemu lub z wybranymi osobami po interesującej okolicy /np. pasmo górskie/	19,3	4,9	7,3	3,0	80,7
6	podróż z plecakiem przez wybrane kraje	18,4	6,5	4,1	5,1	81,6
7	dobrze płatna praca sezonowa - wieś, miasto, zagranica	15,8	8,4	2,5	3,3	84,2
8	pobyt u rodziny w innej miejscowości - wypoczynek	12,3	1,6	5,1	3,5	87,7
9	letnisko, kwatera prywatna - cisza, spokój	10,9	2,0	3,2	3,1	89,1
10	wczasy turyst. stałe, np. w schronisku, w programie wycieczki	9,7	1,7	2,1	3,5	90,3
11	pobyt na działce	9,1	0,7	1,0	1,2	91,9
12	wszystko jedno dokąd - ważne z kim	8,3	3,0	2,0	0,7	91,7
13	wczasy turystyczne wędrówne	8,0	1,7	2,1	2,1	92,0
14	podróż po uczęszczanych szlakach - zabutki, muzea itp.	6,2	1,1	2,1	1,7	93,8

1/ w tabeli nie umieszczono wskazań bez rangi /kolejności/, aczkolwiek znalazły one swoje odbicie w kol. "ogółem występuje"

Z prezentowanych wyżej wyników badań, dotyczących preferowanych form spędzania urlopów przez młodych robotników, wynika /por. Tabl.7 i Tabl.8/, że dość powszechnie wskazywano na wyjazdy zagraniczne, niezależnie od ich rzeczywistej motywacji. Niewątpliwie dominują motywy ekonomiczne, ale przyjąć należy, iż w dużej mierze są to artykułowane tendencje ucieczkowe przed niewiadomą przyszłością, zagrożeniami egzystencji, brakiem perspektyw itp.

Zwróćmy jednak uwagę, że znaczące - jeśli nie dominujące miejsce w preferencjach urlopowych młodych robotników - zajmują turystyczne formy urlopowania, chociaż ich "poziom turystyczności" jest niejednakowy. Problemy aktywności turystycznej młodych robotników będą przedmiotem następnego rozdziału.

6. Aktywność ^{turystyczna} młodych robotników i jej uwarunkowania

6.1. Turystyczne doświadczenia młodych robotników

Zacznijmy relację tego fragmentu badań od pytania, co to znaczy turystyka dla młodych robotników, czy właściwie rozumieją to pojęcie. Zadano więc badanym pytanie: Co to znaczy uprawiać turystykę, być turystą? Udzielone odpowiedzi wskazywały, iż zdecydowana większość pojęcie "turystyki" rozumie w sposób prawidłowy /88,2%/, dodajmy, że wskaźnik ten wynosił w 1974 roku 81,1%, a w 1983 roku 85,8%.

Kolejne pytanie: czy we własnej ocenie uprawiają turystykę, czy uważają się za turystów? Odpowiedzi twierdzących udzieliło 17,2% badanych /w 1974 - 18,9%, a w 1983 - 16,3%/. Można sądzić, iż następuje tu pewien rozdźwięk pomiędzy interpretowaniem przez badanych pojęcia "turystyka" w tzw. opinii pub-

licznej /w tym badanych młodych robotników/, a pojmowaniem tego pojęcia przez badaczy. Podczas gdy badacze zaliczają określone zachowania weekendowe, czy urlopowe do zachowań turystycznych, to badani skłonni są zaliczać do turystyki zachowania bardziej "kwalifikowane". Podobne zresztą trendy dały się zaobserwować w badaniach z 1984 roku.

Wśród tych, którzy zaliczyli siebie do turystów /N=128/ wymieniano w pierwszym rzędzie turystykę pieszą, traktowaną ^(49,2%) bardzo ogólnie, następnie turystykę pieszą niziną /23,4%/, rowerową /15,6%/, pieszą górską /14,8%/, samochodową /9,4%/. Na pozostałe rodzaje turystyki, jak kajakowa, żeglarska, motocyklowa wskazywało po 4,7% badanych.

Interesowało nas, jakie - wedle badanych młodych robotników były początki uprawiania turystyki /niezależnie od tego, czy przyjmujemy wąskie rozumienie badanych, czy szerokie badaczy/. Zadaliśmy zatem pytanie: jak to się stało, że zaczął uprawiać turystykę. Okazało się, że największy wpływ wywarli koledzy, sympatia, znajomi /62,3%/. Duży - relatywnie rzecz biorąc - wywarła szkoła podstawowa /40,4% i średnia /31,8%/, a także rodzina, w szerokim tego słowa rozumieniu /23%/. Jako moderatorzy uprawiania turystyki występowały również organizacje młodzieżowe /14,6%/, udział w różnego rodzaju koloniach i obozach /13,2% - były to na ogół szkoły i organizacje młodzieżowe, a także zakłady pracy/, biura podróży /7,3%/, organizacje kościelne /6,6%/, zakłady pracy /4%.

Jak widzimy, szkoła była czynnikiem najsilniej inicjującym turystykę, zwłaszcza, jeśli zważymy, że inicjujący ją koledzy najczęściej czerpali wzory zachowań turystycznych właśnie ze szkoły. Natomiast uderza uderza stosunkowo niski udział

zakładów pracy w rozwijaniu turystycznych zainteresowań młodych robotników - chodzi tu oczywiście o początki kontaktów z turystyką. Jeśli przyjmiemy znaczący udział szkoły i rodziny, a także kolegów, nikły udział zakładu pracy staje się bardziej zrozumiały. Mimo wszystko, rola zakładu pracy w organizowaniu wypoczynku i turystyki ulega w ostatnich latach osłabieniu. Jest to wyraźny regres w stosunku do lat ubiegłych, co jest potwierdzeniem zachodzących zmian kryzysowych w gospodarce.

Zadawano młodym robotnikom pytanie, czy brali kiedykolwiek udział w wycieczkach, rajdach turystycznych, wyjazdach wakacyjnych itp. organizowanych przez różne instytucje i organizacje. Odpowiedzi zawiera Tabl.10.

Tabl. 10 /dane w %/

Organizator wyjazdów	Tak		Nie brałem udziału
	tylko jeden raz	więcej razy	
rodzice, rodzeństwo	6,4	50,9	42,7
szkoła podstawowa	13,6	59,1	27,3
szkoła zawodowa, średnia	19,3	42,0	38,7
koledzy ze szkoły, z sąsiedztwa	7,0	42,5	50,5
organizacja młodzieżowa	7,3	14,3	78,4
organizacja kościelna	11,5	14,1	74,4
zakład pracy	13,1	13,2	73,6
koledzy z zakładu pracy	6,5	12,9	80,6
wojsko	3,2	7,8	88,9

Dane prezentowane w Tabl.10 potwierdzają to, co wcześniej powiedziano o znaczącej roli szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, rodziny oraz kolegów ze środowiska lokalnego

w kształtowaniu turystycznych zainteresowań młodych robotników. Zwróćmy zarazem uwagę na to, iż w przypadku zakładu pracy oraz organizacji religijnych ponad 25% młodych robotników korzystało przynajmniej raz z wyjazdów turystycznych przez nie organizowanych. Pamiętajmy jednak, że nie chodzi tu - w głównej mierze - o pierwsze kontakty z wyjazdami turystycznymi, ale o uczestnictwo w imprezach turystycznych organizowanych przez wymienione w Tabl.10 instytucje i organizacje.

Interesowało nas, jakie doświadczenia i korzyści wynieśli młodzi robotnicy z uczestnictwa w wyjazdach turystycznych. Zadano im między innymi - tym, którzy deklarowali, iż uprawiają turystykę - następujące pytanie: czy uprawianie turystyki, uczestniczenie w wycieczkach i imprezach turystycznych, zmieniło coś w Pana/i/ życiu? Może w Panu/i/ samym/ej/ coś się zmieniło, dokonało? Na tak postawione pytanie prawie wszyscy /93,8%/ udzielili odpowiedzi twierdzącej. Jedynie 3,9% stwierdziło, że turystyka nic w ich życiu nie zmieniła, zaś 2,3% nie miało na ten temat zdania.

Jakie zmiany zaszły w życiu uprawiających turystykę pokazuje poniższe zestawienie:

poznanie nowych ludzi, nowe przyjaźnie	41,0 %
poznanie zabytków, przyrody itp.	40,2 %
zmiana charakteru, wzbogacenie osobowości	23,0 %
zdobycie nowych doświadczeń i umiejętności	18,9 %
większa wiara we własne siły	13,1 %
rozszerzenie wiadomości, pogłębienie wiedzy	12,3 %
możliwość wyżycia się	5,7 %
poznanie sympatii	4,9 %
poznanie smaku wyjazdów, przyzwyczajenie do wyjazdów	4,9 %
zwiększenie zainteresowania innymi ludźmi	4,1 %

O korzyści wynoszone z wyjazdów turystycznych pytano także w innym miejscu ankiety: co pozostaje z wyjazdów /jakieś wspomnienia, pamiątki, przyjaźnie, znajomości itp./? Oto odpowiedzi:

nowe znajomości	54,8 %
zdjęcia, slajdy, filmy	46,5 %
pamiątkowe przedmioty	38,5 %
wspomnienia, notatki	36,4 %
nowe przyjaźnie	34,9 %
świadomość zrobienia czegoś pożytecznego na rzecz innych ludzi, przyrody, zabytków	3,5 %
nie szczególnego nie pozostaje	5,0 %

Jak widzimy, zarówno w poprzednim pytaniu, jak w/w przytoczonym na pierwszym miejscu znalazło się zawarcie nowych ~~znajomości~~ ^{czy przyjaźnie} jomości. Czy są one podtrzymywane, czy młodzi robotnicy podtrzymują owe kontakty? Twierdząco odpowiedziało 45,9%, nie podtrzymuje kontaktów 33% badanych /pozostali nie odpowiedzieli, ponieważ nie wyjeżdżali/. Jaki rodzaj kontaktów ma miejsce? Są to w kolejności wskazań: korespondencyjne /64,6%/, osobiste - sporadyczne spotkania /51,3%/, osobiste - częste spotkania /10,7%/, osobiste - wspólne wyjazdy, wyprawy /9,2%/, osobiste - wyraźnie przyjacielskie /3,5%/, telefoniczne /2,0%/.

Sumując ten fragment raportu powiedzieć można, że w inicjacji turystycznej znaczącą rolę odegrali koledzy, szkoła i rodzina. Dostrzec też można, iż doświadczenia zdobyte w ramach wyjazdów turystycznych, mają wpływ na życie turystów i niewątpliwie są czynnikiem stymulującym dalsze uczestnictwo w turystyce. Dlatego też obserwowany od pewnego czasu trend zmniejszania liczby wyjazdów turystycznych organizowanych przez szkołę, czy zakład pracy powinien ulec zahamowaniu, przeciwnie, turystyka winna być aktywnie rozwijana.

6.2. Rozmiary aktywności turystycznej młodych robotników

Zagadnienie aktywności turystycznej młodych robotników poruszane były kilkakrotnie w poprzednich rozdziałach. Obecnie chcielibyśmy pokrótce podsumować dane, które dotyczą zachowań turystycznych młodych robotników.

Powróćmy do Tabl.4, prezentującej zachowania w czasie wolnym w dniu powszednim, w soboty i niedziele. Otóż przypomnijmy, że w dniu powszednim wyjeżdżało poza miasto 13,1% badanych, na spacer - które niekiedy nazywa się turystyką miejską, chociaż nie ma ona w tym przypadku definicyjnego atrybutu zmiany miejsca zamieszkania - udawało się 21,9% badanych, przy czym częściej kobiety /31%/, niż mężczyźni /17,3%/.

Przejdźmy z kolei do zachowań turystycznych w soboty i niedziele. Otóż na spacer udawało się 24,6% młodych robotników w soboty i 20,7% w niedziele, przy czym dostrzec można, że im wyższy poziom wykształcenia, tym bardziej intensywne uczestniczenie w spacerach /podstawowe - 19,0%, zasadnicze zawodowe - 25,1%, średnie - 32,1%/.

Wyjazdy poza miasto, w celach wypoczynkowych - w sobotę 25% badanych, w niedziele 32,5%. Tu także częściej w takich wyjazdach uczestniczyli młodzi robotnicy legitymujący się wykształceniem średnim /31%/, niż z zasadniczym zawodowym /25,6%/, oraz podstawowym /14,3%/. Częściej wyjeżdżali pracownicy umysłowi /32,9%/, niż np. robotnicy wykwalifikowani /24,7% czy niewykwalifikowani /17,2%/.

Wycieczki, rajdy, poznawanie zabytków - w przypadku tego rodzaju wyjazdów stwierdziliśmy relatywnie niski udział badanych - w soboty 7,1%, w niedziele 4,2%.

Trzeba tu stwierdzić, iż rzeczywiste zachowania turystyczne w dniu powszednim były raczej niewielkie, co zrozumiałe jest, jeśli weźmie się pod uwagę, że jest tzw. krótki czas wolny. Natomiast, jeśli chodzi o soboty i niedziele, sytuacja jest zdecydowanie lepsza. W końcu np. wyjazdy poza miasto znalazły się na dziewiątym miejscu ^{w soboty}, a w niedziele na czwartym. Przypomnijmy także, że w 1988 roku wyjazdy sobotnio-niedzielne /niezależnie od ich częstotliwości/ deklarowało 63,6% młodych robotników, przy czym nie były to tylko wyjazdy stricte turystyczne, bowiem wielu robotników wyjeżdżało do rodziny na wsi lub w innym mieście.

Popatrzmy obecnie, jak plasowały się zachowania turystyczne w urloпах młodych robotników. Otóż na wczasy, które mogą zawierać elementy zachowań turystycznych i z całą pewnością odpowiadają kryteriom definicji turystyki, wyjeżdżało mniej więcej 10% badanych /por. Tabl.7/, przy czym nieco częściej dzieci pracowników umysłowych, niż dzieci robotników, częściej legitymujący się wykształceniem średnim, niż zawodowym lub podstawowym.

Stały biwak był udziałem 14,4% respondentów - z tej formy korzystali relatywnie częściej ludzie wolni /17,5%/, niż pozostający w związku małżeńskim /np. bezdzietni 6,6%, częściej mieszkający w mieście /np. duże miasto 16%/ niż na wsi /9,9%/.

Różne formy wędrówek lub biwak zorganizowany przez PTT lub też pobyt w schronisku deklarowało łącznie około 8% badanych /por. Tabl.7/. W tych formach spędzania urlopu częściej spotkać było można mężczyzn, niż kobiety /zauważyć wypada, że przy tak małych liczebnościach rozkłady mogą być przypadkowe/.

Wreszcie wyjazdy zagranicę, które pomijając ich motywy, są jednak turystyką. W tego rodzaju wyjazdach uczestniczyło 7% badanych młodych robotników, częściej robotnicy z wykształceniem średnim i częściej mieszkańcy miast niż wsi.

Gdybyśmy podsumowali przytoczone wyżej dane, okazałoby się, że pomimo kosztów związanych z turystyką, uczestnictwo młodych robotników w turystyce nie było małe. Uwzględniając np. wczasy, biwaki i wędrowne formy spędzania urlopu okaże się, że w 1988 roku ponad jedna trzecia młodych robotników uczestniczyła w mniejszym lub większym stopniu w turystyce.

Zanim przejdziemy do omówienia turystycznych preferencji młodych robotników przytoczmy kilka informacji o uczestnictwie w turystycznych wyjazdach organizowanych przez zakład pracy. Pomijając fakt ograniczenia działalności zakładów w zakresie wypoczynku i turystyki, stwierdzić należy, że tylko nieliczni młodzi robotnicy korzystali z zakładowych form turystyki. Oto kilka danych /w nawiasie dane z 1974 roku/:

wczasy krajowe w ośrodku zakładowym	4,3 %	/5,8%/
wczasy krajowe w innych ośrodkach	1,4 %	/3,9% /
wczasy zagraniczne,	0,6 %	/1,2%/
wycieczki zagraniczne	1,2 %	-
krajowe wycieczki krajoznawcze	4,7 %	/6,5%/
rajdy turystyczne /piesze, rowerowe itp/	2,1 %	/1,0%/
wyjazdy sobotnio-niedzielne do ośrodków zakładowych	7,6 %	/5,5%/
wypady na grzyby	12,3 %	/9,4%/

z powyższego zestawienia wynika, że udział młodych robotników w organizowanych przez zakład różnych formach aktywności turystycznej /czy quasi turystycznej/ był raczej niski. Taki stan rzeczy trwa od wielu lat, czego przykładem niech będą dane dotyczące roku 1974, kiedy to młode zakłogi stanowiły około 30% stanu zatrudnienia.

6.3. Turystyczne preferencje młodych robotników

Podobnie, jak w rozdziale 6.2, traktującym o rozmiarach aktywności turystycznej młodych robotników, odwołam się do danych częściowo przytoczonych już w poprzednich rozdziałach. Tu chcielibyśmy się ograniczyć do krótkiego podsumowania omawianego zagadnienia.

Okazało się zatem, iż w preferowanych sposobach spędzania weekendów dwa pierwsze miejsce zajmują turystyczne formy, jak wycieczki turystyczne, rajdy, zwiedzanie zabytków /38,1%/ oraz wyjazd za miasto /33,8%/. Dodać należy, że poza miasto wyjeżdżali zdecydowanie częściej młodzi robotnicy legitymujący się wykształceniem średnim /49,7%/, podczas gdy robotnicy z wykształceniem zasadniczym zawodowym znacznie rzadziej /30,9%/, podobnie jak robotnicy z wykształceniem podstawowym /16,2%/. Częściej też wyjeżdżali mieszkańcy dużych miast /42,3%/, niż mieszkańcy wsi /25,3%/. Podobne rozkłady wystąpiły w przypadku wyjazdu na wycieczkę turystyczną lub rajd turystyczny /np. robotnicy z wykształceniem średnim - 48%, z podstawowym 29,3%/.

Przejdźmy do preferencji turystycznych związanych z urlopem /por. rozdz. 5.4.1. str. 33 niniejszego raportu/. Przede wszystkim raz jeszcze należy podkreślić, że życzenia odbiegają w rażącym stopniu od możliwości ich realizacji. Wskazują one zarazem na znaczne zainteresowanie młodych robotników turystycznymi formami spędzania urlopów, podobnie jak to ma miejsce w przypadku weekendów.

Przypomnijmy zatem, że relatywnie najczęściej preferowane były wyjazdy zagranicę /54,5 - wyjazd prywatny, 20,8% - wyjazd w celach zarobkowych, 20,8% wyjazd turystyczny/,

przy czym nie było wyraźnych zależności pomiędzy tą formą wyjazdów a zmiennymi społeczno-demograficznymi.

W urlopowych preferencjach, poza wyjazdami zagranicę, prym wiodą turystyczne formy spędzania urlopów /Tabl.7/. Tak więc prywatnie zorganizowany stały biwak deklarowało 27,2% badanych, częściej pozostający w stanie wolnym /30,3%, niż pozostający w stanie małżeńskim lecz bezdzietni /22,2%, a także posiadający dzieci /16,4%/. Popularna była również prywatnie zorganizowana wędrownia z noclegami na kempingach lub w schronisku /20%/. Zwróćmy także uwagę, że na biwak lub wędrownię organizowaną przez PTTK lub inne biura podróży wskazywało mniej więcej 15% ogółu badanych.

W odpowiedzi na pytanie o urlop, który byłby jakby wymarzonym, przyjmując, że respondent ma wszelkie możliwości realizacji swojego wyboru, wybrane zostały w pierwszym rzędzie formy turystyczne /por. Tabl.9/. Wspominaliśmy już w rozdz. 5.4.1., że na dwóch pierwszych miejscach znalazła się turystyka, na czwartym i piątym również. Mamy więc kolejne potwierdzenie zainteresowania młodych robotników turystycznymi sposobami spędzania tzw. długiego czasu wolnego, czyli urlopów.

Na zakończenie tego rozdziału podamy, z jakich form turystycznych wyjazdów /w tym także wczasy/ chcieliby korzystać młodzi robotnicy. Przypomnijmy /por. zestawienie na str. 44/, że w 1988 roku ich udział w tego rodzaju wyjazdach był bardzo ograniczony. Otóż zdecydowanie preferowane są, organizowane przez zakłady pracy /dotyczy to roku 1988, chociaż odpowiedzi udzielano w 1989 roku/ wczasy zagraniczne /55,2% oraz zagraniczne wycieczki 54,2%. Młodzi robotnicy chcieliby także wyjeżdżać na wczasy organizowane przez zakład, ale w ośrodkach

pozazakładowych /29%/, a także w ośrodkach zakładowych /24,7%/. Interesowały ich także wycieczki krajoznawcze /22,4%/, wypadki na grzyby /22,4%/, rajdy turystyczne /piesze, rowerowe, spływy - 18,6%/.

Porównie preferencji turystycznych, oczekiwań co do sposobu spędzania weekendów i urlopów z rzeczywistymi rozmianami aktywności turystycznej pokazuje, że rozdzźwięk pomiędzy owymi oczekiwaniami a rzeczywistością jest znaczny. Rzeczywistość limitowana jest możliwościami finansowymi, organizacyjnymi, a także płynącymi z zewnątrz bodźcami zachęcającymi do turystycznego spędzania czasu wolnego. Gdy natomiast pytamy o to, czego mogliby oczekiwać młodzi ludzie, wówczas nie ma żadnych ograniczeń, jest tylko fantazja, marzenia, chęci. Świadczą one o tym, że ta kategoria młodzieży, którą nazywamy młodymi robotnikami, a których posądza się niekiedy o zainteresowania związane głównie z wartościami materialnymi, dostrzega - obok tych wartości - także te, które wiążą się z turystyką.

7. Hierarchia wartości młodych robotników

Hierarchia wartości uznawanych za ważne lub odrzucanych nie jest czymś niezmiennym. Ulega ona zmianom w miarę, jak zmienia się kultura danej społeczności, jak zmieniają się warunki polityczne i gospodarcze, jak jednostki lub grupy zaspokajają określone potrzeby. System wartości jest odzwierciedleniem potrzeb człowieka i stopnia ich zaspokojenia, przy czym zarówno potrzeby jednostek, jak i grup społecznych, a także ich system wartości w znacznej mierze zdeterminowane są występującymi w danej społeczności wzorami kulturowymi.

Pytając młodych robotników o wartości, które są dla nich ważne lub które odrzucają, przedstawiliśmy zestaw piętnastu celów i dążeń życiowych prosząc ich o: 1/ wybranie pięciu celów, które chcieliby przede wszystkim osiągnąć i uszeregowanie ich wedle znaczenia, jakie do nich przywiązują, 2/wybranie nie więcej niż pięciu celów, na których im najmniej zależy i uszeregowanie ich wedle kolejności odrzucania.

Zwróćmy uwagę na to, iż ^{pierwsze} cztery wartości /cele/, którymi są: miłość i rodzina, dobrobyt materialny, podróżowanie i zwiedzanie świata, a także spokojne życie /por. Tabl.11/ zorientowane są na samego siebie, na jakby "egocentryczną samorealizację". Natomiast wartości prospołeczne znalazły się na dalszych miejscach. Warto tu zwrócić uwagę, że na wysokim, trzecim, miejscu znalazła się turystyka, tj. "poznanie świata, podróże".

Poświęćmy nieco uwagi tej właśnie wartości tj. "Poznanie świata i podróże" - otóż w miarę upływu lat, wzrasta zainteresowanie turystyką zagraniczną /1974 - 27,8%, 1983 - 36%, 1988 - 44,3%/. Dostrzec można wyraźną zależność pomiędzy wyborem zagranicznych podróży, a poziomem wykształcenia młodych robotników /podstawowe - 33,9%, zasadnicze zawodowe - 41,3%, średnie - 55,9%/, a także miejscem zamieszkania /wieś - 34%, duże miasto - 46,4%.

Hierarchia wartości, deklarowanych jako ważne /lub nieważne/ ulega zmianie na przestrzeni lat, w zależności od zmieniających się warunków społeczno-politycznych i gospodarczych. Dla przykładu, znajdujące się na czwartym miejscu "spokojne życie" /38,6%/, było znacznie rzadziej wymieniane w roku 1974 /23,3%/, który to rok mieścił się w okresie spokojnej politycznie i gospodarczo stabilizacji /dziewiąte miej-

Tabl. 11 /dane w %/

Ran- ga 1988 rok	Cele -wartości N = 896	Rok				
		1988	1988	1988	1983	1974
		pożą- dane	1 m-ce	odrzu- cane	pożą- dane	pożą- dane
1	miłość, szczęśliwe życie rodzinne	70,6	37,4	1,5	75,6	59,1
2	dobrobyt, wartości mater- ialne	51,8	10,6	16,6	31,1	21,9
3	poznanie świata, podróże,	44,3	6,3	12,2	36,0	27,8
4	spokojne życie	38,6	5,6	21,0	41,1	23,3
5	zyskanie oddanych przyja- ciół	36,5	3,0	6,7	33,9	21,3
6	stała i pewna praca	32,7	12,3	17,2	44,0	50,9
7	służenie innym ludziom	31,0	4,5	9,6	47,7	30,3
8	uznanie i szacunek środo- wiska	27,7	4,5	15,1	47,1	36,6
9	używanie życia, życie pełne wrażeń	26,8	3,7	29,2	14,6	5,1
10	satysfakcja i zadowolenie z pracy	23,2	0,8	15,2	27,0	32,8
11	ciekawa praca, dająca możliwość rozwijania zainteresowań i zdolności	21,4	3,2	11,7	25,1	32,8
12	lekka i nie męcząca praca	17,9	2,5	36,7	15,2	12,3
13	zdobycie wyższego, niż posiadane, wykształcenia	16,4	2,8	33,8	25,1	51,5
14	osiągnięcie sukcesu zawo- dowego	15,4	4,5	39,3	11,9	23,8
15	wpływ na bieg spraw spo- łecznych i politycznych	4,2	0,1	73,9	5,4	3,6

sce wśród celów/wartości pożądaných/. Ta sama wartość w roku 1983 deklarowana była, jako ważna, przez 41,1% młodych robotników - był to okres tuż po odwołaniu stanu wojennego i ludzie oczekiwali po prostu spokoju. Interesujące, że "spokojne życie" deklarowali relatywnie częściej młodzi robotnicy legitymujący się wykształceniem średnim /68,1%/ niż podstawowym /50%/.

Jednym z problemów nękających w roku 1990 tzw. świat pracy jest czekające nas bezrobocie. Rok 1988 /a także początki 1989, kiedy to prowadzone były badania będące przedmiotem niniejszego raportu/ nie zapowiadał jeszcze tak daleko idących zmian w gospodarce i systemie społeczno-politycznym, jakie nastąpiły pod koniec roku 1989 i na początku 1990. Przyjrzyjmy się zatem, jak wartość ta była postrzegana przez młodych robotników w różnych okresach czasu. Jako wartość pożądaną wymieniało ją w 1974 roku 50,9% -przypomnijmy, że był to okres pełnego "rozruchu" gospodarczego, inwestycji i ostrożnego zwrotu na tzw. zachód. Praca była wówczas ceniona. Rok 1983 - stała praca, jako wartość pożądana wymieniana była przez 44% młodych robotników. Był to okres "powojenny", okres zastój gospodarczego, niewiary i marazmu. Rok 1988 - w dalszym ciągu zastój i marazm, nikt z tzw. przeciętnych pracowników nie przewidywał, co może w najbliższym czasie nastąpić, mieliśmy "państwo opiekuńcze", stąd też 32,7% uznało "stałą pracę" za wartość najważniejszą. Sądzić należy, że w roku 1990 wartość ta znalazłaby się na miejscu pierwszym. W 1988 /badania prowadzono w 1989/ wartość ta wybierana była relatywnie częściej przez kobiety /37,7%/, niż przez mężczyzn /28,6%/, częściej przez młodych robotników z wykształceniem podstawowym.

/52,8%/, niż zasadniczym zawodowym /31,4%/ i średnim /19,1%/, a także częściej przez mieszkańców wsi /51,7%/, niż mieszkańców dużych miast /26,1%/.

Interesujące, że wartość "służenie innym ludziom" wskazywana była częściej /47,7%/ w roku 1983 /tuż po okresie stanu wojennego/, niż w 1974 i w 1988 /por. Tabl. 11/. Na wartość tę wskazywały częściej kobiety /42,9%/, niż mężczyźni /24,4%/, częściej mieszkańcy wsi /41%/, niż mieszkańcy dużych miast /28,4%/.

Zwróćmy uwagę, jak w miarę upływu lat spada ranga wartości "ciekawa praca". W 1974 roku wybierana była przez 32,8% młodych robotników, w 1983 przez 25,1%, a w 1988 roku przez 21,4%. Sądzić zatem można, że miał miejsce powolny proces deprecjacji wartości, jaką jest praca.

W badaniach prowadzonych w latach siedemdziesiątych^{1/} wartość "wakształcenie" postrzegana była, jako jedna z najważniejszych / rok 1974 - 51,5% ogółu badanych/, w 1983 roku wskazywało na nią już tylko 25,1% młodych robotników^{2/}, natomiast w 1988 roku wskazywało na nią 16,4% badanych. Czy oznacza to aż tak wysoki wzrost poziomu wykształcenia młodych robotników? Sądzymy, że raczej zmniejszenie zainteresowania podwyższaniem poziomu wykształcenia.

Jeśli nie wykształcenie, jeśli nie ciekawa praca, jeśli nie sukces zawodowy, jeśli nie satysfakcja z pracy / w 1974 rok - 32,8%, w 1983 - 27%, w 1988 - 23,2%/, to w takim razie dobrobyt materialny /51,8% i druga lokata w rankingu; w 1974 roku na wartość tę wskazywało 29,1%, a w 1983 - 31,1%/, a także używanie życia /1988 - 26,8%, 1983 - 14,6%, 1974 - 5,1%/. Wydaje

się, że deklarowana przez młodych robotników hierarchia wartości uznawanych za ważne oddaje, w jakiejś mierze, procesy zachodzące w życiu społeczno-politycznym i gospodarczym naszego kraju.

Jednym z warunków normalnego funkcjonowania tzw. społeczeństwa demokratycznego, podejmującego decyzje w ramach społeczności lokalnych jest inicjatywa i zaangażowanie poszczególnych członków tej społeczności. Powinno to dotyczyć przede wszystkim ludzi młodych. W prezentowanej młodym robotnikom liście celów/wartości, które chcieliby osiągnąć /lub, które by odrzucali/ znalazł się punkt "uzyskać wpływ na bieg spraw społecznych i politycznych". Otóż charakterystyczne jest to, że na przestrzeni kilkunastu lat młodzi robotnicy nie zmienili swojej orientacji "na nie" wobec tej właśnie wartości. W okresie tym zmieniało się tak wiele, ale brak zainteresowania tą wartością pozostał niezmienny / w 1974 roku wybierało tę wartość 3,6%, a odrzucało 60%; w 1983 roku wybierało tę wartość 5,4% badanych, a odrzucało 49,1%; natomiast w 1988 roku wskazało na nią 4,2%, a odrzuciło 73,9%/. Dane te są dość symptomatyczne, zwłaszcza, jeśli zważywszy, że dokonujące się przemiany w naszym kraju wymagają udziału przede wszystkim ludzi młodych i to niezależnie od ich statusu społeczno-zawodowego.

8. Motywy uczestnictwa w turystyce

Przyjmując założenie o szerokim rozumieniu turystyki, w myśl przytoczonej wcześniej jej definicji, zadaliśmy młodym robotnikom pytanie: Co decyduje o tym, że wyjeżdżają oni poza miejsce zamieszkania, czego po takich wyjazdach oczekują? Przypomnijmy, że w tku wywiadu /ankiety/ pytano respondentów o sposób spędzania czasu wolnego w dni powszednie, o wyjazdy sobotnio-niedzielne, o sposób spędzania urlopów. Odpowiadający mieli więc dostateczne podstawy, aby zadawane pytania kojarzyć z wyjazdami turystycznymi.

Pytając młodych robotników o motywy wyjazdów przedstawiano im szereg czynników, które w ich odczuciu w większym lub mniejszym stopniu decydują o podjęciu decyzji wyjazdu. Zastosowano przy tym skalę: "często", "czasem", "rzadko", "nigdy" i "trudno powiedzieć". Zważywszy, iż owych czynników było dużo /w sumie 31/ omówimy tylko najważniejsze, sygnalizując jednak te, które są istotne w kontekście omawianych w tym rozdziale zagadnień.

Dane dotyczące motywów wyjazdów znajdują się w Tabl. 12. Poza Tabl.12 znalazły się takie motywy, jak uczestnictwo w imprezach kulturalnych /odpowiednio 35,1%, 10,5%, 48,1%, ochrona przyrody /27,6%; 8,3%; 47,2%/, uczestnictwo w modlitwach i obrzędach religijnych /26,6%; 11,1%; 49,1%/ itp.

Analiza Tabl.12 pokazuje, że motywy, które można by nazwać "turystycznymi" zajmują miejsce znaczące. Interesujące, że w badaniach prowadzonych w 1984 roku rozkłady odpowiedzi były bardzo podobne. Cztery pierwsze motywy były te same, chociaż ich kolejność była nieco inna.

por. sh. 53

Prezentując odpowiedzi na tak zadawane pytania będziemy podawali trzy liczby procentowe jak niżej: Tabl. 12

ranga	motyw - czynnik	często + czasem	często	rzadko + nigdy
1.	spędzenie czasu w pięknym otoczeniu	74,8	40,2	14,2
2.	przebywanie w wybranym przez siebie miejscu	74,5	47,2	14,4
3.	oderwanie się od codziennych obowiązków	72,0	47,7	18,8
4.	wspólne z innymi cieszenie się życiem	71,0	41,9	15,4
5.	wspólne z innymi przeżywanie wyjazdu	67,8	34,5	17,4
6.	odpoczynek na świeżym powietrzu, higieniczny tryb życia	66,9	40,1	19,4
7.	zmiana warunków życia	66,4	29,1	21,8
8.	zacieśnienie więzi i kontaktów z bliskimi osobami	65,0	33,9	21,0
9.	nie robić i wypocząć	64,1	32,7	24,2
10.	poznanie nowych krajobrazów i przyrody	62,3	28,8	24,1
11.	spędzanie czasu na rozrywkach, grze i zabawie	61,2	27,9	26,0
12.	poznanie nowych, ciekawych ludzi	59,6	27,4	27,4
13.	przeżycie ciekawej sytuacji, przygody	58,8	27,1	36,3
14.	nawiązanie nowych znajomości, poznanie dziewczyny-chłopaka	53,3	21,8	32,3
15.	zmiana towarzystwa	52,7	18,6	35,8
16.	możliwość zobaczenia tego o czym się słyszało lub czytało	48,8	19,3	34,8
17.	polepszenie stanu zdrowia	45,3	20,8	32,8
18.	poznanie zabytków i pamiątek przeszłości	44,8	17,6	39,3
19.	nauczenie się czegoś nowego, zdobycie nowych umiejętności	43,4	13,3	38,4
20.	doskonalenie sprawności fizycznej i wytrzymałości	37,6	13,2	43,6
21.	pomaganie innym	36,7	12,1	40,3
22.	zastanowienie się nad sobą w ciszy i samotności	36,3	13,5	43,2
23.	nabranie większej wiary we własne siły	36,1	11,3	36,9

Bliższa analiza Tabl.12 wskazuje, że wśród motywów podró-
żowania młodych robotników wysuwają się na czoło trzy grupy
motywów^{1/}:

- motywy związane z pragnieniem spędzania określonego
czasu z określoną osobą i poza miejscem stałego zamiesz-
kania
- motywy związane z pragnieniem udania się do określonego
kraju lub miejscowości
- potrzeby biologiczne /zdrowie itp./

9. Wnioski

Wnioski wynikające z badań można w skrócie sformuło-
wać w sposób następujący:

- w miarę upływu lat maleje ilość czasu wolnego pozostającego
do dyspozycji młodych robotników
- mimo sytuacji ekonomicznej, utrudniającej spędzanie weeken-
dów i urlopów poza miejscem zamieszkania, wzrasta zaintere-
sowanie turystycznymi formami spędzania weekendów i urlopów
- rośnie zainteresowanie młodych robotników turystyką indywi-
dualnie organizowaną - zarówno indywidualną, jak i grupową
- młodzi robotnicy zainteresowani są wypoczynkiem i turystyką
organizowaną przez zakłady pracy
- aktywność turystyczna młodych robotników koreluje się z na-
stępującymi zmiennymi społeczno-demograficznymi:
 - płeć - mężczyźni są bardziej aktywni turystycznie
 - wykształcenie - im wyższy poziom wykształcenia, tym więk-
sza aktywność turystyczna
 - przynależność społeczno-zawodowa - im wyższy status, tym
większa aktywność turystyczna

- sytuacja rodzinna - stały pobyt wybierają relatywnie częściej osoby pozostające w stanie małżeńskim, formy wędrowne częściej osoby wolne
- miejsce zamieszkania - mieszkańcy miast /zwłaszcza dużych/ są bardziej aktywni turystycznie niż mieszkańcy wsi
- sytuacja materialna /ze względu na zmieniające się warunki płacowe, w niniejszym raporcie nie uwzględniano zmiennej związanej z dochodami respondentów, co nie przeszkadza do przytoczenia ogólnych refleksji/ - im gorsza sytuacja materialna, tym niższa aktywność turystyczna.

Badania pozwalają na sformułowanie następującego wniosku: rady pracownicze zakładów pracy oraz związki zawodowe nie powinny zbyt pochopnie rezygnować z organizowania, we własnym zakresie oraz we współdziałaniu z innymi organizacjami i instytucjami, wypoczynku i turystyki dla załóg pracowniczych, przy czym szczególną uwagę należałoby zwrócić na młodych robotników, starając się wyzwalać ich własną inicjatywę i pomysłowość w tym zakresie.